

Akademik Jakša Barbić, redoviti profesor
Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

UTJECAJ NJEMAČKOG PRAVA NA STVARANJE HRVATSKOG PRAVA DRUŠTAVA

UDK: 347.72 (430:497.5)

Primljeno: 01. 09. 2007.

Izvorni znanstveni rad

Raspravlja se stvaranje hrvatskog prava društava. Daje se povijesni pregled razvoja prava društava na području Republike Hrvatske. Ukazuje se na razdoblje kada je u bivšoj Jugoslaviji bilo napušteno pravo društava i uvedeni tipovi pravnih osoba nepoznati u drugim pravnim sustavima. Ističe se da je u Hrvatskoj došlo do stvaranja prava društava iz početka, a ne razvojem rješenja sadržanih u dotadašnjem pravu. Iznose se razlozi zbog kojih je kao uzor korišteno njemačko pravo. Navode se temeljna obilježja hrvatskog prava društava i uspoređuje ih se s obilježjima odgovarajućeg njemačkog prava. Spominje se da je prvotno uvedeno pravo društava nakon desetljeća primjene doživjelo prvu veću promjenu. Zastupa se mišljenje da će, nakon što hrvatsko pravo društava bude u cijelosti prilagođeno europskoj pravnoj stečevini njegov razvoj biti umjereniji i onakav kako će to zahtijevati novi sekundarni izvori europskog prava društava.

Ključne riječi: *hrvatsko pravo društva, razvoj, obilježja, prilagodba pravnoj stečevini EU, predvidivi razvoj*

1. POVIJESNO NASLJEĐE

Pravo nije statična kategorija. Njega obilježavaju stalne veće ili manje promjene. Pitanje je samo u kom se pravcu provode, je li riječ o kontinuitetu pravnog sustava koji se usavršava tako da promjene idu u istom smjeru ili povijesni razlozi uzrokuju isforsirane promjene diktirane drastičnim trenutnim izmjenama političkog sustava.

U prvom su slučaju promjene stalne i sustavne, što ne znači da ne mogu biti velike i u toj mjeri značajne da se smatraju reformama, pa ih se može označiti kao poboljšanja uspostavljenog čvrstog i djelotvornog pravnog sustava. U drugom su pak zahvati u pravni sustav uzrokovani radikalnim političkim promjenama nakon kojih se u pravilu neuspješno želi prekinuti s dotadašnjim pravnim tradicijama, pogrešno smatrajući da sve počinje od političkih promjena i pokušava stvoriti novi pravni sustav. Nakon toga ga se "usavršava" shodno proklamiranim političkim ciljevima, mijenja sukladno daljnjim promjenama na političkom planu mijenjajući tako pravce izmjena pravnog sustava i izlažući ga stalnim reformama. Dok se u prvom slučaju može govoriti o stalnom unapređenju prava izgrađenog na istom konceptu, u drugome izmjene koncepta na kome je ono zasnovano

dovode do stihijskih zahvata u pravni sustav i lutanja koja imaju za posljedicu njegovu kroničnu nekonzistentnost uzrokujući nedjelotvornost i pravnu nesigurnost.

Pravo na područjima koja čine Republiku Hrvatsku nažalost je u drugoj skupini prava. Do 1918. ono je, uz stanovite razumljive posebnosti, bilo dio pravnog sustava jedne od u to vrijeme pravno najuređenijih zemalja u Europi. To je trebalo zahvaliti činjenici da su ta područja bila u sastavu Austro-Ugarske Monarhije. Ni u to vrijeme nije se moglo govoriti o nekom jedinstvenom europskom pravu, koje uostalom ne postoji ni danas kao neki poseban pravni sustav, nego su u pravima pojedinih država usvajana rješenja po uzoru na ona iz pojedinih naprednijih europskih pravnih sustava. To je dovelo do toga da su u njima pojedini pravni instituti bili uređeni na isti ili na sličan način.

Velike skupine tadašnjih pravnih sustava temeljile su se na istom pravnom konceptu, što je olakšalo korištenje tuđih iskustava u stvaranju vlastitih pravnih sustava pa im je i razvoj bio sličan. Stoga su i bila na manje više istom stupnju razvoja usvajajući tako neke zajedničke standarde pravnog uređenja. Velikoj skupini prava temeljenih na srednjoeuropskoj pravnoj tradiciji pripadalo je pravo koje se tada primjenjivalo na područjima što čine Republiku Hrvatsku pa se može reći da je ono tada bilo na razini prava razvijenih europskih zemalja tog doba.

Tadašnje trgovačko pravo i pravo društava, koliko god siromašno bilo, temeljili su se na njemačkoj pravnoj tradiciji. Hrvatski trgovački zakon iz 1875. kojim su bila pravno uređena i trgovačka društva te zadruge, ali ne na svim područjima današnje Hrvatske, bio je nešto poboljšana verzija austrijskog Općeg trgovačkog zakonika iz 1862., a ovim zakonikom je u Austriji bio zapravo preuzet Opći njemački trgovački zakonik iz 1861. Tako se može reći da su trgovačka društva u to vrijeme bila u nas uređena kao i u njemačkom pravu. Novele spomenutog njemačkog zakonika iz 1870. i 1884. koje su se odnosile na dionička društva nisu našle odraza u hrvatskom Trgovačkom zakonu kao ni kasnije donošenje njemačkog Zakona o društvima s ograničenom odgovornošću iz 1892. te novog njemačkog Trgovačkog zakonika iz 1897., jer hrvatski Trgovački zakon nažalost nije bio mijenjan ni dopunjavani. Cijelo vrijeme svog trajanja ostao je u izvornom obliku. Ortaštvo je bilo uređeno Općim austrijskim građanskim zakonikom koji se od 1852. primjenjivao na svim područjima današnje Hrvatske pa, kako je taj zakonik mnogo stariji od odgovarajućih njemačkih propisa o tome društvu, za to se društvo ne može reći da je bilo uređeno pod utjecajem njemačkog prava s kraja devetnaestog stoljeća.

Ipak se ne može reći da spomenute novele njemačkog Zakonika, novi njemački Trgovački zakonik ni njemački Zakon o društvima s ograničenom odgovornošću nisu utjecali na pravo koje se primjenjivalo na svim područjima koja čine današnju Hrvatsku. U Istri i u Dalmaciji su se, naime, pored austrijskog Općeg trgovačkog zakonika iz 1862. primjenjivala Pravila o dioničkim društvima iz 1899. te Zakon o udrugama s ograničenim jamstvom iz 1906. rađeni po uzoru na odgovarajuće njemačke propise tog vremena. Primjenjivao se i austrijski

Zakon o tečevnim i gospodarskim zadrugama iz 1873. na čije je donošenje utjecao odgovarajući njemački zakon iz 1867.

Stoga se može reći da je na područjima današnje Hrvatske do kraja Prvog svjetskog rata na pravo društava posredno, putem austrijskog prava, utjecalo odgovarajuće njemačko pravo, koje mu je bilo uzorom, osim na pravno uređenje ortaštva. Riječ je o njemačkom pravu koje je vrijedilo do kraja devetnaestog stoljeća, osim Trgovačkog zakonika iz 1897. Taj se utjecaj nastavio i nakon toga, jer se u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, kasnije u prvoj Jugoslaviji, nastavilo primjenjivati ono isto pravo društava koje je na tim područjima važno uoči nastanka te države. Jugoslavija je doduše 1937. donijela Trgovački zakon i njime uredila pravo društava, ali taj zakon nikada nije stupio na snagu. U pogledu primjene prava u toj državi do njezina kraja ostala je podjela na pet pravnih područja trgovačkog prava, pa su se tako u teritorijalnom smislu nastavili primjenjivati propisi koji su važili u vrijeme nastanka države. To je pak značilo nastavak primjene propisa donesenih po uzoru na njemačko pravo, ali ne ono koje je u Njemačkoj važno u to doba nego ono koje se u njoj primjenjivalo do Trgovačkog zakonika iz 1897. godine.

Kako je u međuvremenu došlo do velikih izmjena u njemačkom pravu društava (Trgovački zakonik iz 1897., Zakon o dionicama iz 1937.) pravo društava između dva rata nije više odgovaralo svom nekadašnjem posrednom njemačkom uzoru. Pravo uzor se nastavilo razvijati, a naše je pravo ostalo petrificirano onako kako je izvorno nastalo. To je stanje trajalo sve do 1948. kada su Osnovnim zakonom o privatnim trgovačkim radnjama u tadašnjoj Jugoslaviji prestala sva trgovačka društva osim privatnih trgovačkih radnji u obliku javnog trgovačkog društva koje su prestale 1953. kada je Uredbom o osnivanju poduzeća i radnji prestala i mogućnost za djelovanje javnih trgovačkih društava. Stoga je zapravo još 1948. kod nas prestalo postojati pravo društava. Od društava ostalo je jedino ortaštvo koje su uređivale odredbe Općeg građanskog zakonika što su se primjenjivale kao pravna pravila. Ideološki razlozi su utjecali na to da se ortaštvo nije koristilo u trgovačkim stvarima pa je takav i bio stav sudova u to vrijeme. Tome treba dodati samo još zadruge.

Slijede četiri desetljeća u kojima kod nas nisu bila poznata trgovačka društva. Zamijenila su ih prvo državna privredna poduzeća u kojima se 1950. počinje uvoditi samoupravljanje radnika i društveno vlasništvo pa se poduzeća više ne smatraju državnima. Pojam poduzeća bitno se razlikovao od toga kako se ono shvaća u njemačkom pravu, jer se njime označavala pravna osoba, zapravo nositelj poduzeća, a ne poduzeće. Do napuštanja državnog poduzeća kao pravnog oblika organiziranja u privredi došlo je zbog toga što se državno vlasništvo pokazalo neučinkovitim. Tada je učinjena pogreška, umjesto povratka na stare potvrđene tipove trgovačkih društava, zašlo se dublje u pravne oblike organiziranja na temelju samoupravljanja, a društvenom su vlasništvu dana ne vlasnička obilježja. Bio je to tzv. vlastiti originalni put kojim je Jugoslavija krenula Ustavom 1963., a koji je kulminirao donošenjem Zakona o udruženom radu i uvođenjem organizacija udruženog rada.

Tipovi organiziranja u privredi u to su vrijeme bili najudaljeniji od poznatih tipova trgovačkih društava. Tu nije moglo biti riječi o društvima, jer u tim pravnim osobama nije bilo članstva pa da bi članovi na temelju svojih članskih prava vodili poslovanje i odlučivali o temeljnim pitanjima pravne osobe niti se tim osobama priznavalo da imaju imovinu. Ono čime su raspolagale bilo je “svačije i ničije”, što je pravno apsurdno pa nikada nije bilo ni valjano pravno obrađeno, a svoje pravo raspolaganja onim što je bilo u takvom pravnom režimu izvodile su iz prava rada radnika koji su u njima radili. Pravni promet se u praksi provodio kao da je riječ o vlasništvu, uz brojna propisana ograničenja, ali se to službeno nije priznavalo niti se tako pravno izražavalo. Kako se organizacija udruženog rada, što je bio zbirni naziv za više tipova takvih organizacija, temeljila na samoupravljanju onih koji su u njoj bili zaposleni, a zaposleni tamo nisu bili u radnom odnosu nego su “udruživali svoj rad”, nije se mogla ni očekivati primjena tipova pravnih osoba poznatih u drugim zemljama, jer su se one temeljile na tome da pravna osoba ima imovinu, a da se u njoj upravlja na temelju onoga što je u nju uloženo ili pak na temelju članskih prava članova koji je čine.

U tome se tadašnja Jugoslavija razlikovala i od drugih istočnoeuropskih socijalističkih zemalja u kojima je država upravljala poduzećima, jer je sve u njima bilo u državnom vlasništvu. Stoga se ni iskustva iz tih zemalja nisu mogla koristiti pa se može slobodno reći da je Jugoslavija tada bila jedinstveni primjer u svijetu. Taj jedinstveni pristup stvarima imao je za posljedicu da je u njoj bila stvorena opsežna pravna infrastruktura koja se, međutim, mogla koristiti samo u spomenutim uvjetima i bila je, kada je riječ o pravu društava, potpuno neupotrebljiva za bilo što drugo. Ipak iznenađuje da je ta pravna infrastruktura, doduše pod drukčijim nazivom i u nešto složenijem te modificiranom obliku, poznavala tajno društvo i današnje europsko gospodarsko interesno udruženje. Prvo se izražavalo samoupravnim sporazumima o udruživanju rada i sredstava radi stjecanja zajedničkog dohotka, a kada su bila u pitanju strana ulaganja (dopuštena od 1967.), ugovorom o ulaganju sredstava stranih osoba u organizacije udruženog rada. Temeljilo se na načelima na kojima se temelji tajno društvo. U drugom spomenutom slučaju bila je riječ o poslovnom udruženju, kasnije nazvanom poslovnom zajednicom, koja je u bitnim pitanjima bila svojevrsna preteča današnjeg europskog gospodarskog interesnog udruženja.

Ta su dva oblika organiziranja uz ortaštvo, koje se nažalost nije koristilo u privredi osim samo iznimno pravni izvori o njemu kao pomoćno sredstvo za raščišćavanje pitanja koja su se javljala u konzorciju, bili sve što je u organiziranju u privredi na neki način upućivalo na tipove društava koje su poznavale razvijene zemlje. Odstupanje je, dakle bilo izuzetno veliko i nastao je najveći mogući jaz prema svim ostalim pravima svijeta (na tadašnjem zapadu i na istoku). Nije bilo prava društava ni prava koje bi mu bilo slično. Kako je vrijeme odstupanja trajalo četrdeset godina, razumljivo je da nije bilo nikoga tko je imao većih iskustava s pravom društava, o tome se nije pisalo osim jednostavnih prikaza stanja u drugim zemljama, a time se nisu bavili ni sudovi. Značilo je to

potpunu odsječenost tadašnjeg jugoslavenskog prava na tom području od trendova razvoja prava u svijetu.

Na samom kraju druge jugoslavenske države donesen je krajem 1988. Zakon o poduzećima kojim su vraćeni tipovi trgovačkih društava (društvo s neograničenom solidarnom odgovornošću članova koje je trebalo odgovarati javnom trgovačkom društvu, komanditno društvo i komanditno društvo na dionice, dioničko društvo i društvo s ograničenom odgovornošću). Njih je taj zakon uređivao s samo 52 članka čiji je broj naredne godine bio čak i smanjen. Značilo je to samo uvođenje trgovačkih društava uz gotovo potpuno prepuštanje njihova uređenja i djelovanja autonomnom uređenju od strane članova tih društava. Bilo je to vrijeme bez pravne zaštite članova društva i vjerovnika, vrijeme ubrzanog nastajanja velikog broja mahom malih društava, nesnalazjenja u pravu i velikih mogućnosti za prijevaru, što je sve stvaralo pravnu nesigurnost. Takvo pravno stanje zatekla je i 1991. g. preuzela nova hrvatska država.

2. STVARANJE HRVATSKOG PRAVA DRUŠTAVA

a) Uvod

Orijentacija na gospodarstvo temeljeno na poduzetništvu i tržištu premda je, doduše ne i perfektno, tržište postojalo i prije toga, zahtijevala je radikalnu promjenu tipova gospodarskih subjekata. Formalno uvedena trgovačka društva, koja se nisu tako i nazivala, bila su u toj mjeri podnormirana da se može reći kako je samo bilo dopušteno njihovo osnivanje, dok je sve ostalo bilo prepušteno slobodnom uređenju zainteresiranih, gotovo bez ikakvih ograničenja. Stoga se kao prvenstvena potreba pokazalo stvaranje uređenog pravnog okvira za tipove osoba putem kojih se ostvaruje poduzetništvo. To je zahtijevalo stvaranje potpuno novog sustava pravnih normi, tada u Hrvatskoj još nepoznatog prava društava. Bila je riječ o u vrlo kratkom vremenu obavljenom pionirskom poslu praćenom brojnim dilemama.

Prva velika dilema bila je da li izraditi vlastita nova originalna rješenja ili se u tom velikom zahvatu u pravni sustav koristiti nekim pravom uzorom. Dilema je riješena tako da se pristupilo donošenju propisa po uzoru na razvijene europske zemlje i tako su se u hrvatskom pravnom sustavu prihvatili standardi usvojeni u pravnim sustavima tih zemalja kako bi im ga se što više približilo. Traženje novih vlastitih rješenja bilo bi pogubno. Na području pravnog uređenja trgovačkih društava nema, naime, ničega što se već negdje ne primjenjuje pa nije bilo potrebe za novatorstvom koje je ranije već više puta nažalost plaćeno lošim brzopleto donesenim propisima zbog kojih se opetovano išlo nekim posebnim vlastitim putem i zašlo u stranputicu. Iskustva drugih, njihovo zakonodavstvo, sudska praksa i pravna književnost na tome su području primjereno razvijeni i ne treba učiniti drugo nego prihvatiti ono do čega su drugi već došli. Rješenja u razvijenim pravnim sustavima provjerena su u dugotrajnoj i bogatoj praksi, za što se u europskim zemljama nalaze dobri primjeri.

Pritom je valjalo imati na umu da je pravo naslijeđeno od bivše savezne države bilo maksimalno udaljeno od prava društava. U privatnom pravu drastične društvene promjene u pravilu ne dovode do toga da jedno pravo odmah u cijelosti prestaje, a drugo ga u cijelosti odmah zamjenjuje nego je riječ o tome da se novo pravo razvija i postepeno zamjenjuje te prožima ono koje treba zamijeniti sve dok ga s vremenom u potpunosti ne zamijeni. O tome nije moglo biti riječi u pravu društava na kome se temelji pravno uređenje gospodarstva. Društvene su promjene, naime, bile tako drastične da spomenuto pravilo ovdje ne vrijedi, novo je pravo moralo u cijelosti zamijeniti ono dotadašnje uz izuzetke rješenja za samo neka pitanja, primjerice ona o zaštiti tvrtke u čemu je i dotadašnje pravo u velikoj mjeri slijedilo već usvojena rješenja u drugim pravima.

To je značilo uvođenje novog prava i iz temelja zamjenu onog koje mu je dijametralno bilo suprotno i uvođenje sofisticiranih rješenja visoko razvijenog pravnog sustava. U tome su se krile opasnosti od šoka koji bi tako nagla promjena mogla izazvati pa je pritom valjalo biti vrlo oprezan u izboru onoga što se u tom času može ugraditi u pravni sustav.

b) Izbor prava uzora

Uspoređujući propise, sudsku praksu i pravnu književnost pojedinih europskih zemalja bilo je prihvatljivo da se posegne za iskustvima neke od zemalja srednjoeuropskoga pravnog kruga, razumije se izvan onih koje pripadaju skupini bivših tzv. socijalističkih zemalja. Na tome je, naime, području pravo društava vrlo dobro razvijeno, čak je i tip društva koji je danas u najširoj primjeni, tj. društvo s ograničenom odgovornošću, potekao iz tog područja tako što je umjetno stvoreno zakonom. Iskustva engleskoga i američkoga prava teže su prihvatljiva zbog tradicionalno velike razlike tih i kontinentalnih prava (*common law*, sustav *equity*, dugogodišnji izgrađeni sustav sudskih presedana). Među tim pravima posebnu ulogu ima njemačko pravo.

To pravo pripada onima u kojima su trgovačka društva najtemeljitiije uređena. Ono je daleko otišlo i u propisivanju suvremenih rješenja za upravljanje tim društvima, zaštitu članova društva i vjerovnika. Tome valja dodati da je Njemačka jedna od vodećih članica Europske unije. Izrada propisa o trgovačkim društvima koji se temelje na njemačkim pravnim iskustvima, osim okolnosti da su tamo uređena s više zakona, znači prihvaćanje široko usvojenih standarda za uređenje pravnih odnosa na području trgovačkih društava s time da se mogu koristiti i iskustva sadržana u bogatoj sudskoj praksi.

Pritom nisu slijepo nekritički preuzeti propisi o trgovačkim društvima, već su pri izradi Zakona uzeta u obzir rješenja iz njemačkih zakona, ali i ono što proizlazi iz poslovne i sudske prakse te pravne književnosti od kojih se i sastoji pravo koje se uzima kao uzor. Oni, osim toga, daju jasnu sliku o tome kako propis živi u praksi. Time su se nastojale izbjeći greške koje su zapažene u primjeni propisa uzetih kao uzor. U tome pristupu pokazana je realnost. Potpuno preslikavanje nije bilo moguće.

Ipak se radi o vrlo razvijenome pravu koje je uzeto za uzor, ali ne i u svim detaljima. Neka suviše sofisticirana rješenja mogla su tada u našim prilikama izazvati šok koji bi se teško mogao podnijeti. Zato je u Zakonu o trgovačkim društvima prihvaćeno ono što je primjereno mogućnostima društva koje je primorano učiniti taj veliki zaokret, a nije preuzeto ono za što to društvo još nije bilo zrelo.

Drukčiji pristup, tj. nastojanje da se što više prenesu rješenja iz prava uzora mogao bi imati suprotan učinak od onog koji se očekivao, što je već i iz psiholoških razloga bilo opasno. U Hrvatskoj tada nije još do kraja bilo riješeno ni temeljno pitanje vlasništva, a trebalo je uvesti propise za vrijeme kada se ono više neće ni postavljati, jer je u društvu koje se u zemlji stvaralo privatno vlasništvo moralo postati normalnom osnovom gospodarskoga i pravnoga sustava zemlje.

Kako se njemačko pravo društava razvijalo i pod utjecajem europskog prava, služeći se njemačkim iskustvima u hrvatsko pravo su preuzimanjem odgovarajućih rješenja iz njemačkog prava istodobno preuzeti i europski pravni standardi na tom području. Izradom Zakona o trgovačkim društvima po uzoru na njemačko pravo omogućena je i kasnija lakša prilagodba pravu društava kako će se ono razvijati u zemljama članicama Europske unije. Namjera je bila da se kasnije, slijedeći trend razvoja njemačkoga prava, u naše pravo društava postepeno unose i nova suvremena europska rješenja. Već na početku bila su preuzeta i neka rješenja neposredno iz prava Europske unije koja se primjenjuju u zemljama članicama. Riječ je o gospodarskom interesnom udruženju, pa se može reći da je u tome Hrvatska već donošenjem Zakona o trgovačkim društvima pružila poslovnim ljudima mogućnost kakva postoji i na području Unije.

Odluka da se hrvatsko pravo društava stvori slijedeći njemački uzor značila je da se hrvatsko pravo vratilo tamo gdje je nekada pripadalo, ali ne na razinu na kojoj je pravo uzor bilo u vrijeme kad ga je hrvatsko pravo prestalo slijediti nego na njegovoj današnjoj mnogo razvijenijoj razini. O tome se vodilo računa pri izradi Zakona o trgovačkim društvima koji je donesen krajem 1993. čija je primjena počela 1. siječnja 1995. Tada je i nastalo hrvatsko pravo društava, ali ne u potpunosti nego samo jedna od njegovih sastavnica. Do tada su bili doneseni i temeljni prateći propisi da bi se on mogao primijeniti, tj. Zakon o sudskom registru s Pravilnikom o upisu u sudski registar, Zakon o javnom bilježništvu, Zakon o reviziji, Zakon o računovodstvu. No, nedostajale su druge dvije vrlo važne sastavnice - sudska praksa i pravna književnost. Njih naravno na početku primjene tih propisa još nije moglo ni biti.

c) Faze stvaranja prava društava

Dosadašnji razvoj prava društava kod nas pokazuje da je to učinjeno u dvije faze. Prva je započela donošenjem Zakona o trgovačkim društvima i početkom njegove primjene 1. siječnja 1995., ako zanemarimo vrlo štur i manjkav Zakon o poduzećima koji se ne može smatrati početkom prava društava u nas, jer je riječ o propisu na kojemu ne može počivati sustav normi koji čini to pravo. Tada je

ortaštvo bilo uređeno Zakonom o obveznim odnosima, a zadruge Zakonom o zadrugama. Današnje udruge nisu postojale, a tadašnja udruženja građana nisu imala obilježja društva. Zakon o trgovačkim društvima bio je najvažniji izvor prava društava koji je ispunio svoju zadaću time što su njime u naše pravo unesena suvremena pravna rješenja po uzoru na njemačko pravo.

Nakon više desetljeća primjene prava koje je u svemu odstupalo od poznatih prava društava, taj zakon nije mogao u cijelosti prihvatiti vrlo sofisticirana rješenja iz prava uzora, jer bi to izazvalo šok u primjeni prava s posljedicom da se novi propisi zapravo ne bi mogli primijeniti. Zato su Zakonom iz tog prava preuzeta rješenja u mjeri u kojoj je to bilo potrebno da se uvedu tipovi trgovačkih društava i zadovolje temeljni zahtjevi pravne sigurnosti, zaštite vjerovnika i članova društva te omogući funkcioniranje društava u mjeri o kojoj se moglo očekivati da se ta pravila mogu primijeniti.

Treba, naime, imati na umu da se njemačko pravo društava u stanju u kome je bilo u vrijeme stvaranja hrvatskog prava društava razvijalo postepeno, pod utjecajem opsežne sudske prakse i vrlo bogate doktrine više od sto godina, nakon što je na područjima koja čine Republiku Hrvatsku razvoj prava društava bio zaustavljen. Kod nas se stoga bez postupanja korak po korak odjednom moralo uvesti pravo društava u njegovom modernom obliku. Takav nagli skok bi i u pravno najuređenijim zemljama, s kojima se Hrvatska u to doba ni u kom slučaju nije mogla mjeriti, neminovno izazvao velike teškoće i veliko je pitanje kako bi se to odrazilo na primjenu prava. Ona, naime, ovisi o stručnosti pravnika koji su, školovani u drukčijim uvjetima, svakih petnaestak godina bili izloženi temeljitim promjenama u pravnom sustavu, takvima koje su ih sve više udaljavale od pravnih standarda prihvaćenih u razvijenim zemljama. Stoga je i ono što je bilo učinjeno donošenjem Zakona o trgovačkim društvima značilo promjenu za čiju su provedbu u praksi bili potrebni veliki naponi struke s neizvjesnim ishodom.

Putem prava uzora koje je bilo usklađeno s europskim pravom društava sa stanjem u ranim devedesetim godinama prošlog stoljeća, dio europskog prava bio je unesen i u hrvatski pravni sustav. Stoga je donošenje Zakona o trgovačkim društvima označilo i početak prilagodbe hrvatskog prava europskom pravu društava. Valja, naime, imati na umu da Hrvatska u to vrijeme još nije bila službeno iskazala želju za ulaskom u Europsku uniju pa je to za nju bila još daleka teško predvidiva budućnost. No, želja da se olakša ulaganje kapitala i poslovanje s tvrtkama iz zemalja članica Unije nalagala je uspostavljanje takvog pravnog sustava koji će im biti lako prepoznatljiv. To je slomilo otpore uvođenju novog prava i neprihvatljive pokušaje da se potrebe zadovolje oživljavanjem starih propisa kojima se nekada uređivalo pravo društava.

Za tu fazu stvaranja prava društava karakteristično je da je bila vremenski vrlo kratka s neuobičajeno kratkim rokovima za izradu propisa diktiranim silnom željom da se što prije uvedu i počnu djelovati tipovi trgovačkih društava. Zbog toga propisi, u većoj mjeri oni koji su prateći Zakonu o trgovačkim društvima, nisu uvijek bili potpuno dorečeni, a u njemu i u njima je bilo grešaka. Poseban problem je bio u nedovoljnoj usklađenosti drugih propisa s temeljnim pravnim

izvorom kojim se uređuju trgovačka društva što je otežavalo primjenu i dovelo do toga da nije u potpunosti postignut željeni učinak propisa. Razlog tome je bio izostanak potrebne koordinacije pri izradi propisa.

Hrvatska je tako dobila Zakon o trgovačkim društvima u kojemu su dobrim dijelom posrednim putem bila preuzeta rješenja iz europskog prava društava, jer je sadržavao znatan dio onoga što je u vrijeme njegova donošenja bilo propisano smjernicama EU i, osim svega par manjih stvari, Uredbom o Europskom gospodarskom interesnom udruženju. Ta rješenja nisu zadovoljavajuće pratili drugi pravni izvori, primjerice propisi o vrijednosnim papirima. Tako je tadašnji Zakon o izdavanju i prometu vrijednosnih papira bio rađen pod utjecajem američkog prava pa su se pri uređenju nekih pitanja koristili i pojmovi strani hrvatskom pravnom sustavu nastalom na temeljima srednjoeuropske pravne tradicije, a da se pri tome nije odredio njihov sadržaj.

Stihijski pristup stvaranju novog hrvatskog pravnog sustava pratio je svojevrsni pritisak dijela struke potpomognutog politikom da se neki propisi rade po uzoru na pravo SAD. Riječ je globalizacijskom trendu koji je zahvatio i druge zemlje. Razumljivo je da se u stvaranju prava uzimaju uzori iz drugih pravnih sustava pa, ako je riječ o naprednijim rješenjima, i iz onih koji nisu kompatibilni pravnom sustavu u koji se unose. No, tada to treba činiti tako da ih se prilagodi obilježjima sustava u koji se unose kako bi taj sustav djelovao kao skladna cjelina. I u njemačko pravo su unošena rješenja iz anglosaksonskih pravnih sustava, ali je to činjeno tako da ih se prilagodilo njemačkom pravu. Valja, naime, razlikovati unosi li se u neko pravo nešto zbog toga što je doista bolje i modernije te više odgovara životnim potrebama ili se to čini zbog pritiska ekonomski jačega koji time iskazuje svoju snagu. Prvo treba prihvatiti i pravna rješenja prilagoditi sustavu u koji se unose, a drugo odbaciti. No, to je pojava koja će nas još dugo pratiti.

Pravo društava ne čine samo propisi nego i sudska praksa i doktrina uzeti kao cjelina. Razumljivo je da se ne može govoriti o uvođenju prava društava ako to nije učinjeno propisima. Stoga su oni bili prvi korak koji je trebalo učiniti da se ono uvede. Za ocjenu pak o kakvom je pravu riječ i što ono sve sadrži te kako djeluje valja uzeti u obzir i sudske prakse da bi se znalo kako se primjenjuju propisi i doktrinu koja može znatno utjecati na primjenu prava. Pri uvođenju novog prava najlakše je donijeti propise, posebno ako za njih negdje postoji uzor. Potrebna je samo doza kritičnosti u kojoj se mjeri nešto može preuzeti s obzirom na okolnosti u kojima propis treba primijeniti. No, to je samo prvi korak.

Mnogo teže je osigurati takvu njegovu primjenu kojom se postiže željeni učinak. Ako se pak propis donosi po uzoru na propise iz nekog drugog prava, mora ga se primijeniti u duhu onoga kako se primjenjuje i pravo koje tom propisu služi kao uzor. Ne učini li se to, lako može doći do neželjenih učinaka, posebno do toga da se ne postigne cilj s kojim se ušlo u uvođenje novog prava. To je problem s kojim se susrela Hrvatska. Za to da bi se postigli učinci prava društava kakvi se postižu u zemlji čije je pravo uzeto kao uzor pri izradi propisa potrebna je pravna infrastruktura barem približna onoj kakvu ima ta zemlja. To pak znači dobro sudstvo i državnu te lokalnu upravu, ali i odgovarajuću potporu pravne

doktrine. Hrvatska je dobila relativno dobar zakon, ali ga nije pratila, niti ga danas u potpunosti prati, odgovarajuća pravna infrastruktura.

Nesnalazjenje sudova u tim uvjetima može pokazati nekoliko primjera. Tako su neki sudovi zahtijevali, protivno Zakonu o trgovačkim društvima, da se za prijenos poslovnog udjela u društvu s ograničenom odgovornošću mora izmijeniti društveni ugovor. Drugi nisu dopuštali da se u društvenom ugovoru tog društva predvidi da je nadzorni odbor, kada ga društvo ima, ovlašten imenovati i opozvati imenovanje članova uprave. Neki pak sudovi nisu dopuštali da se društveni ugovor društva s ograničenom odgovornošću može izmijeniti tako da na skupštini vodi zapisnik javni bilježnik i izmjenu unese u taj zapisnik, nego su zahtijevali da odluku o izmjeni javni bilježnik mora posebno solemnizirati. Neki nisu htjeli upisati u sudski registar imenovanje članova uprave dioničkog društva ili društva s ograničenom odgovornošću ako nisu imenovani svi članovi. Stjecanje vlastitih dionica protivno propisanim uvjetima sudovi su proglašavali ništavim, iako iz Zakona o trgovačkim društvima proizlazi suprotno, tj. da je stjecanje valjano s time da ih društvo u propisanome roku mora otuđiti. Već tih nekoliko primjera pokazuje koliki je bio stupanj nesnalazjenja sudova u primjeni novog prava.

Predvidivost ishoda sudskih sporova bila je sve manja, a neizvjesnost veća. Postojalo je onoliko praksi registarskih sudova koliko je u Hrvatskoj trgovačkih sudova. Uzrok tome je okolnost da su stranke zbog sporosti sudova i neizvjesnosti ishoda rješavanja spornih pitanja radije postupale po zahtjevu registarskog suda nego ulagale žalbu i ustrajale pri stavu koji je u skladu s njihovim shvaćanjem primjene prava. Na taj način Visoki trgovački sud RH nije bio u mogućnosti svojim stavovima ujednačavati praksu. Takvom primjenom propisa dobra pravna rješenja koja su u njima sadržana nisu se primjenjivala kako treba pa se može reći da je primjena prava društava znatno zaostajala za kvalitetom propisa na kojima se temeljila. Bolje nije ni u državnoj upravi. Ostvarivanje i zaštita prava u takvim su uvjetima bitno otežani.

Već u toj fazi stvaranja prava društava glavna knjiga sudskog registra bila je u elektronskom obliku, što je omogućavalo daljinsko pretraživanje upisanih podataka bez potrebe da se zbog uvida u sudski registar dolazi na sud. To je u odnosu na ranije stanje bio veliki pomak.

Druga faza stvaranja prava društava počela je nakon što je Hrvatska počela s poduzimanjem ozbiljnih koraka za ulazak u Europsku uniju očekujući pozitivan avis. To je dovelo do brzog donošenja velikog broja propisa radi usklađenja s pravnom stečevinom Unije. Zauzet je službeni stav da svaki propis koji se donosi mora biti usklađen sa smjernicama Unije. Tako je 2003. s početkom primjene 1. siječnja 2004. stupio na snagu Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o trgovačkim društvima.

Zakon je izmijenjen i dopunjen da bi se:

1. ispravile pogreške učinjene pri brzoj izradi Zakona i redakcijski poboljšale neke njegove formulacije,
2. Zakon do kraja uskladilo sa smjernicama EU i Uredbom o europskom gospodarskom interesnom udruženju kojima se uređuje materija Zakona u dijelu

u kojem to još nije učinjeno, osim s odredbama koje se primjenjuju samo na subjekte u zemljama koje imaju status članica Europske unije (što tada još nije bilo potrebno),

3. u pravni sustav unijele izmjene učinjene u njemačkom pravu nakon 1993. godine, tj. nakon što je Zakon bio donesen, kao i neka složena rješenja iz tog prava koja prvotno nisu bila unesena u Zakon,

4. napustilo izražavanje najnižih iznosa temeljnog kapitala, dionica i temeljnih uloga u domaćoj valuti vezano uz iznose izražene u njemačkim markama te propisivanje novčanih kazni i mjerila za ostvarenje nekih prava i ispunjenje nekih obveza samo po iznosima u kunama, a da se pritom ne propisuje njihov odnos prema iznosima u njemačkim markama,

5. rješenja Zakona uskladila s rješenjima iz nekih drugih zakona donesenih nakon što je on bio donesen,

6. u Zakon unijele izričite odredbe kojima je praksu sudova protivnu duhu Zakona trebalo usmjeriti prema tome kako se isti takav propis primjenjuje u njemačkom pravu.

U toj je fazi pravo društava još više približeno njemačkom pravu i to onom nakon njegovih izmjena učinjenih posljednjih nekoliko godina. Tako je primjerice uvedena mogućnost izdavanja dionica bez nominalnog iznosa, unesene promjene pravila o upotrebi dobiti dioničkog društva u skladu s europskim pravom, detaljnije uređena vinkulacija dionica, proširena mogućnost stjecanja vlastitih dionica, olakšano isticanje zahtjeva manjinskih dioničara za naknadu štete protiv članova uprave i nadzornog odbora pričinjene društvu mogućnošću da sud postavi zastupnika društvu, uveden *squeeze out* i dr. Uz to su sada u Zakon uneseni neki pravni instituti iz njemačkog prava koji nisu bili ranije uvedeni kao npr. nastavak osnivanja društva, ništavost društva, podjela društava kapitala ili su pak neki ranije usvojeni instituti sada temeljitije uređeni kao npr. utvrđenje godišnjih financijskih izvješća od strane uprave i nadzornog odbora, mogućnost da to učini glavna skupština dioničkog društva, detaljnije je uređeno pravo članova društva s ograničenom odgovornošću na obaviještenost i sl.

Najviše je učinjeno u pogledu prilagodbe prava društava europskom pravu pa je tako Zakon o trgovačkim društvima usklađen s Prvom smjernicom br. 68/151/EEC (o publicitetu), Drugom smjernicom br. 77/91/EEC (o kapitalu), Trećom smjernicom br. 78/855/EEC (o fuziji dioničkih društava), Šestom smjernicom br. 82/891/EEC (o podjeli dioničkih društava), Jedanaestom smjernicom br. 89/666/EEC (o publicitetu za podružnice), Dvanaestom smjernicom br. 89/667/EEC (o društvima s jednim članom) i Uredbom o europskom gospodarskom interesnom udruženju br. 2137/85. Kako to nije materija koju kod nas uređuje taj zakon, jer materiju računovodstva, pa tako i ono što uređuju Četvrta smjernica br. 78/660/EEC (o godišnjim financijskim izvještajima društava kapitala) i Sedma smjernica br. 83/349/EEC (o konsolidiranim financijskim izvještajima koncerna), uređuje poseban Zakonom o računovodstvu, ona još nije usklađena s tim smjernicama. Isto tako se materija

Osme smjernice br. 84/253/EEC (o podobnosti revizora) uređuje posebnim Zakonom o reviziji.

Usklađenje sa spomenutim smjernicama i Uredbom provedeno je gotovo u cijelosti, osim možda ponekog detalja. U naše pravo nisu unesena samo ona rješenja koja se primjenjuju jedino u zemljama članicama i odnose se samo na odnose društava iz više zemalja članica Unije. To je i razumljivo, jer je to vrijeme kad Hrvatska još nije bila ni kandidat za ulazak u Uniju. Pri usklađenju sa smjernicama korištena su njemačka iskustva po uzoru na formulacije kojima su smjernice ugrađivane u njemačke propise.

Spomenuti korak dalje u približavanju rješenja hrvatskog prava onima sadržanim u njemačkom pravu i prihvaćanju onoga što je propisano smjernicama Europske unije bilo je moguće, jer je već devet godina bilo u primjeni pravo kakvo je bilo prvotno stvoreno. Za to je vrijeme nastala i neka sudska praksa, iako ne uvijek zadovoljavajuća, a pojavila su se i ozbiljna djela u pravnoj književnosti putem kojih su se stavovi njemačkih sudova i doktrine približili pravnim stručnjacima. Sve više se uvodi praksa davanja pravnih mišljenja za potrebe sudskih postupaka, odluke sudova su se počele objavljivati na internetu, održavaju se zajednički sastanci sudaca na kojima se zajedno s stručnjacima izvan sudova zauzimaju stavovi o primjeni pravnih izvora za pravo društava. To još nije zadovoljavajuće, ali pokazuje znakove pomaka. Iako se sudska praksa popravlja, ne možemo još s njome biti zadovoljni. No, primjećuje se da se suci sve više koriste pravnom doktrinom pa se i neki njihovi stavovi pod njenim utjecajem pomalo mijenjaju, ali to još nije dovoljno. No, spomenuti trend je primjetan.

U toj fazi donesen je novi Zakon o obveznim odnosima kojim su u pogledu ortaštva učinjena neka poboljšanja. Po novom Zakonu o udrugama druga ima svojstvo društva, jer u njoj više nema javnopravnog utjecaja. Novim Zakonom o osiguranju temeljitije je uređeno društvo za uzajamno osiguranje.

Usprkos spomenutim promjenama ne može se još reći da se pravo društava kod nas primjenjuje onako kako se to čini u zemlji po uzoru na čije pravo je stvoreno. Očito je da pravna infrastruktura još dovoljno ne prati razinu propisa koji ga uređuju. Predstojeća reforma pravosudnog sustava mogla bi utjecati na to da se takvo stanje popravi. Smetnja boljoj primjeni prava društava je i u tome što je riječ o potpuno novom pravnom području, a u sudovima se njime, osim onih u sudskom registru, uvijek ne bave za to specijalizirani suci koji bi mogli steći produbljena znanja i iskustvo radeći samo ili pretežnim dijelom na predmetima u kojima se ono primjenjuje, premda se u nekim većim sudovima to već i čini. Razlog tome je za hrvatsko gospodarstvo neprimjereno veliki broj malih trgovačkih sudova u kojima takva specijalizacija nije moguća. To se djelomično ostvaruje na četiri velika trgovačka suda u kojima su suci opterećeni prevelikim brojem predmeta. Osjeća se potreba za stalnim dodatnim pravnim obrazovanjem iz područja primjene prava društava.

d) Obilježja pravnog uređenja društava

Obilježja pravnog uređenja društava u nas treba izvesti iz nekoliko temeljnih propisa kojima se ona uređuju. To su Zakon o trgovačkim društvima, Zakon o obveznim odnosima, Zakon o zadrugama, Zakon o udrugama i Zakon o osiguranju. Prvim se uređuju trgovačka društva i tajno društvo, drugim ortaštvo, trećim zadruge i združni savezi, četvrtim udruge, a petim društvo za uzajamno osiguranje. Iako se spomenuta materija uređuje i nekim posebnim zakonima u kojima susrećemo odredbe o pojedinim društvima koja obavljaju točno određene djelatnosti, kao npr. Zakonom o bankama, Zakonom o tržištu vrijednosnih papira, Zakonom o osiguranju, Zakonom o investicijskim fondovima, Zakonom o leasingu ili kojima se uređuju pitanja nekog određenog društva, npr. Zakonom o privatizaciji "INA – Industrije nafte d.d.", Zakonom o privatizaciji Hrvatske elektroprivrede d.d. dr. iz tih se propisa ne mogu iznaći osnove na kojima počiva pravo društava niti oni na njih mogu djelovati. Njih treba tražiti u Zakonu o trgovačkim društvima, jer se njime uređuje najviše tipova društava i to baš ona društva koja su gospodarski najvažnija. Uz to taj je zakon, kada je riječ o usporedbi s pravom uzorom, najbolji pokazatelj u kojoj mjeri je njemačko pravo utjecalo na stvaranje hrvatskog prava društava.

1. Zakon o trgovačkim društvima se, za razliku od njemačkog prava, temelji na stavu da se ono što se tamo uređuje s više zakona uređuje samo tim zakonom. U nas, naime, nema povijesnih razloga zbog kojih bi se trgovačka društva, uredila s više zakona. Prekid kontinuiteta trgovačkih društava, do kojega je došlo prije gotovo 60 godina, ostavio je otvorenim izbor zakonodavnog pristupa uređenju te materije. Razlozi racionalnosti govorili su u prilog tome da se sva trgovačka društva urede jednim zakonom.

To, međutim, ne znači da se Zakon o trgovačkim društvima može samostalno primijeniti, jer iako je to temeljni zakon na kojemu počiva organiziranje hrvatskog gospodarstva, njegova primjena ovisi o nekoliko zakona. Zakon o trgovačkim društvima jednake je pravne snage kao i drugi zakoni, pa njegovo izloženo mjesto među njima proizlazi samo iz sadržaja toga zakona. Primjena Zakona neposredno ovisi o propisima kojima se uređuju sudski registar (Zakon o sudskom registru, Pravilnik o načinu upisa u sudski registar), javno bilježništvo (Zakon o javnom bilježništvu), komercijalna revizija (Zakon o reviziji), računovodstvo (Zakon o računovodstvu). Bez posebnih zakona kojima se to uređuje Zakon o trgovačkim društvima ostao bi mrtvo slovo na papiru.

Navedeni zakoni nisu i jedini. Tako se, primjerice, uz taj zakon supsidijarno primjenjuje Zakon o obveznim odnosima, napose njegove odredbe o ortaštvu. Odnosi u trgovačkome društvu velikim dijelom imaju obveznopravnu osnovu pa to opravdava primjenu zakona kojim se oni uređuju. Ne treba isključiti ni primjenu propisa o vrijednosnim papirima. Na neke se odredbe zakona kojima se uređuju pojedini vrijednosni papiri, primjerice kada je riječ o prijenosu dionice, Zakon izričito poziva. Glede dionica valja primijeniti Zakon o tržištu vrijednosnih papira, a kada se radi o njihovu prometu, ako su za to ispunjene

propisane pretpostavke, i Zakon o preuzimanju dioničkih društava. Kada je riječ o stjecanju udjela u trgovačkim društvima i time stjecanju položaja na tržištu ne može se zaobići ni primjena Zakona o zaštiti tržišnog natjecanja. Radi li se o poslovnom djelovanju trgovačkih društava, morat će se primijeniti i propisi kojima se uređuju pojedina pitanja tog poslovanja (primjerice propisi iz područja radnog prava, računovodstva, poreza i sl.).

Neki drugi zakoni ne mogu se pak primijeniti bez Zakona o trgovačkim društvima. To su primjerice zakoni kojima se uređuju banke (Zakon o bankama), osiguranje (Zakon o osiguranju) i drugi propisi u kojima se spominju pravni subjekti uređeni Zakonom o trgovačkim društvima. Nešto veći opseg toga zakona omogućuje da drugi zakoni budu manji, njime se osigurava jedinstveni pristup i smanjuje mogućnost suprotnosti u zakonskim rješenjima.

Izuzev kada je riječ o tome da su kod nas trgovačka društva uređena jednim zakonom, naše pravo u pristupu uređenju prava društava pokazuje sličnost s njemačkim pravom. Razlike su, međutim, osim u pogledu složenosti primijenjenih rješenja u nekim stvarima i u tome što Hrvatska nema Trgovački zakonik pa se neka pitanja prava društava koja se odnose na sva društva, npr. pravno uređenje tvrtke, predmeta poslovanja, sjedišta kod nas uređuju Zakonom o trgovačkim društvima, a računovodstvo Zakonom o računovodstvu, iako bi bilo bolje da je to kod nas za potrebe gospodarstva uređeno ili Zakonom o trgovačkim društvima ili posebnim zakonom koji to područje ne bi uređivao i za druge pravne subjekte. Različit je i pristup uređenju statusnih promjena trgovačkih društava, jer je to kod nas učinjeno Zakonom o trgovačkim društvima, a u njemačkom pravu posebnim zakonom. U pogledu pravnog uređenja drugih društava naše pravo u pogledu pristupa tom uređenju pokazuje sličnost s pravom uzorom pa se tako zadruge i udruge uređuju posebnim zakonima - Zakonom o zadrugama i Zakonom o udrugama.

2. Zakonodavni pristup kod nas, kao i u njemačkom pravu, počiva na zasadi da se propisuju tipovi trgovačkih društava i daju supsidijarna rješenja za njihovo djelovanje. Time se ne isključuje autonomija u uređenju odnosa u trgovačkome društvu, ali se daju rješenja za slučaj da se društvenim ugovorom, odnosno statutom, neka pitanja ne uredi ili se to ne učini na dostatan način. Tako se postiže pravna sigurnost, a interesentima ostavlja na izbor da izrađuju velike statute, odnosno društvene ugovore i pitanja uredi drukčije nego što je to propisano dispozitivnim odredbama Zakona ili da se oslone na ono što je njima propisano i u te akte unesu samo onaj minimum sadržaja koji je potreban za individualiziranje društva koje osnivaju.

Zakon pri tome po uzoru na njemačko pravo autonomiju postavlja s različitom širinom, vodeći brigu o zaštiti članova društva i pravnoj sigurnosti. Kod društava osoba ona je izrazito velika, a kod društava kapitala značajno sužena. Tako kod dioničkog društva Zakon dozvoljava da se statutom nešto drugačije uredi samo tamo gdje to Zakon izričito propisuje, ali dozvoljava da se njime uređuju i pitanja za koja Zakon ne propisuje da se moraju riješiti statutom ako to Zakon izričito ne isključuje. Postupanje protivno tome dovodi do ništavosti odredbi akata kojima se to pravilo nije poštovalo.

Zakon polazi od toga da su njegova iznijansirana i dobro odmjerena rješenja bolja od *ad hoc* sastavljenih i često nekritički unesenih odredaba u statute i društvene ugovore. Ona olakšavaju stvaranje konzistentne sudske prakse na temelju istih rješenja koja se ponavljaju u životu. Zakonska rješenja, međutim, ne isključuju mogućnost da svatko tko to želi može svoje odnose urediti i drukčije poštujući pritom neka pravila koja se u interesu pravne sigurnosti ne mogu zaobići.

Hrvatsko pravo pozna gotovo sve tipove društava kao i njemačko pravo, može se jedino govoriti u kojoj je mjeri hrvatsko pravo u pojedinim rješenjima slijedilo pravo uzor. Od tipova društava koje poznaje njemačko pravo hrvatsko pravo nije usvojilo komanditno društvo na dionice, zbog stalnog opadanja njegove gospodarske važnosti, *die Partenreederei*, a nije prihvaćeno ni *Partnerschaftsgesellschaft* za organiziranje pripadnika slobodnih zanimanja dok europsko gospodarsko interesno udruženje postoji u gotovo identičnom obliku, ali ne kao europsko, što je i razumljivo s obzirom na to da Hrvatska još nije članica Europske unije. Ulaskom u Uniju i ono će biti prihvaćeno pa će Hrvatska, kao i Francuska, imati dva gotovo identična udruženja, jedno kao domaće, a drugo kao europsko.

3. U hrvatskom pravu usvojene su podjele društava kao i u njemačkom pravu na društva osoba i društva kapitala, unutarnja i vanjska društva, društva pravne osobe i društva koja nemaju pravnu osobnost. Za to se u oba prava koriste i ista mjerila. Stoga se u hrvatskom pravu jasno razlikuju zajednička obilježja društava osoba od onih društava kapitala tako da se pravila koja vrijede za jednu skupinu društava ne mogu primijeniti na društva iz druge skupine, ali je moguća, negdje veća, a negdje manja, supsidijarna primjena pravila koja vrijede za neko društvo iste skupine na ostala društva u njoj (primjerice supsidijarna primjena pravila o ortaštvu na sva društva osoba, supsidijarna primjena odredbi o javnom trgovačkom društvu na ostala trgovačka društva osoba).

Podjela se izražava i u strukturi društva pa tako društva osoba, osim gospodarskog interesnog udruženja, zadruge i udruge, nemaju organe nego njihove poslove obavljaju članovi društva dok ih društva kapitala beziznimno imaju i u njima mogu, ali i ne moraju biti članovi društva. Ona se odražava i na odgovornost članova društva pa je tako odgovornost isključena kada su u pitanju obveze društava kapitala, a propisana kada je riječ o obvezama društava osoba. Propisan je izuzetak kada članovi društva odgovaraju za obveze društva kapitala, jer hrvatsko pravo pozna institut proboja pravne osobnosti.

4. Sva trgovačka društva su kod nas pravne osobe. Time se odstupilo od onoga kako je to pitanje uređeno u njemačkom pravu u vrijeme donošenja Zakona, tj. da trgovačka društva osoba nisu pravne osobe. To je učinjeno iz praktičnih razloga. I u njemačkom pravu se takvim osobama priznaju brojna svojstva pravnih osoba. U nas bi to izazvalo zabunu. Kako u pravnom sustavu, koji praktički iznova uvodi trgovačka društva, objasniti da se društvo upisuje u sudski registar, da ima tvrtku, da može biti vlasnikom, da može tužiti pred sudom i da može biti tuženo te da može pasti pod stečaj, a da nije pravna osoba? Zato je bilo jednostavnije postupiti onako kako je to učinjeno u francuskom pravu i sva

trgovačka društva proglasiti pravnim osobama. Kada je riječ o nastanku i prestanku pravne osobe, Zakon dosljedno stoji na stajalištu konstitutivnosti upisa u sudski registar.

Od svih društava kod nas jedino ortaštvo, tajno društvo, ona udruga koja nema pravnu osobnost i preddruštvo društava pravnih osoba nisu pravne osobe. Za društva pravne osobe priznaje se postojanje preddruštva na isti način kao i u njemačkom pravu, ona nastaju i prestaju na isti način, jednako se uređuje njihov unutarnji život i djelovanje prema trećima. Preddruštvo, bez obzira kojeg društva, i ortaštvo obilježavaju zajednička nepodijeljena imovina svih članova društva i njihova solidarna odgovornost za obveze koje djelovanjem društva zajednički preuzimaju uz osobe koje su ih za preddruštvo preuzele.

5. Zakon, kao što je to prihvaćeno i u njemačkom pravu, usvaja normativni sustav pri osnivanju trgovačkih društava. Za osnivanje tih društva ne traži se, naime, nikakva suglasnost pa ni sud ne može ocjenjivati oportunitet osnivanja. Ako su za to ispunjene sve Zakonom propisane pretpostavke, registarski sud je dužan upisati osnivanje društva u registar. Samo ako je to nekim zakonom izričito propisano, primjerice za osnivanje banaka i dioničkih društava za osiguranje, jer je riječ o posebno određenim djelatnostima, za osnivanje trgovačkoga društva traži se odobrenje zakonom propisanoga tijela. Stoga Zakon sadržava odredbe koje u takvim slučajevima iznimno omogućuju primjenu sustava koncesije.

6. Pri osnivanju trgovačkih društava Zakon ostavlja mogućnost da se neka od njih osnuju bez ikakvoga kapitala ili pak samo s neznatnim kapitalom (javno trgovačko društvo) s time da u tom slučaju solidarna neograničena odgovornost članova za obveze društva cijelom njihovom imovinom pruža vjerovnicima sigurnost. S druge strane, propisivanje najnižega temeljnog kapitala koji je potreban za osnivanje društva kapitala nema za posljedicu da se sve mora i uplatiti prije upisa društva u sudski registar. U tome postoji potpuna sličnost s njemačkim pravom.

7. U pogledu društava kapitala u hrvatskom se pravu dosljedno primjenjuju ista pravila za unos kapitala u društvo i za njegovo očuvanje koja vrijede i u njemačkom pravu. U tome ono slijedi i odgovarajuće smjernice Europske unije koje su ugrađene u Zakon o trgovačkim društvima.

8. Za učinak upisa u sudski registar prema trećima Zakon se ne zadovoljava samo upisom nekog podatka u taj registar. Za to je potrebno i da se upis objavi. Time se olakšava položaj onih prema kojima djeluje upis a koji, budući da ne moraju biti profesionalci, ne dolaze tako lako i tako često u doticaj s registrom. Kako se upisi objavljuju u "Narodnim novinama", a svakome su dostupni elektroničkim putem uvidom u glavnu knjigu sudskog registra, praćenje upisa bitno je olakšano. No, to opet ne isključuje djelovanje neobjavljenog upisa prema trećima koji glede njega nisu u dobroj vjeri. Ako im je stanje upisa poznato, ne mogu se pozivati na to da upis nije još objavljen. Za razliku od njemačkog prava kod nas se od 1. siječnja 2004. više ne traži da registarski sud objavljuje upise i u jednom dnevnom listu.

U cijelome Zakonu je standard dobre vjere dosljedno primijenjen u svim pitanjima, a ne samo onda kada je riječ o upisu u registar. Zato se u njemu nalaze i posebne odredbe o tome kako prema trećima djeluje upis koji se razlikuje od onoga što je objavljeno. Rješenja o tome počivaju na primjeni načela dobre vjere.

Pri upisu Zakon se glede brojnih pitanja vezanih za upis u sudski registar često zadovoljava ovjerenim izjavama osoba koje vode trgovačko društvo. Time isključuje potrebu neposredne provjere jesu li neke okolnosti točne, pa i podnošenje drugih dokaza. Usvajajući taj standard Zakon, međutim, propisuje primjenu oštrih sankcija, pa i kaznenih, prema onima koji daju netočne izjave. Izricanje kazne, naime, može takvoj osobi onemogućiti da ponovno obavlja isti takav posao, što je vrlo djelotvorno sredstvo kojim se sprečava lakomisleno postupanje. U tome slijedi pravo uzor.

9. Zakon ne razlikuje oblike vlasništva, što prije njegova donošenja kod nas nije bilo slučaj. Vlasništvo je, kada je riječ o trgovačkom društvu, isto, pa nije ni bitno u kojemu se pravnom režimu nalazi ono što se ulaže u društvo i što je dio njegove imovine. Javnopravna tijela ako ulažu kapital stječu u trgovačkome društvu jednaka prava kao i druge osobe. Ona tada djeluju *iure gestionis*, a ne *iure imperii*. Štoviše, načelo jednakog tretiranja u društvu smatra se jednim od temeljnih načela na kojima počiva Zakon u čemu dosljedno slijedi pravo uzor.

10. Zakon isključuje utjecaj države u trgovačkome društvu, osim ako je ona u njemu stekla članska prava po istim osnovama kao i drugi članovi, što za društva kapitala znači da u njima ima uloženi kapital. To je i razumljivo, jer se u takvim društvima može utjecati na temelju onoga što je u društvo uloženo. To se načelo dosljedno ostvaruje. Zakon u biti počiva na tri oslonca. Jedan je javni bilježnik, privatna osoba s javnopravnim ovlastima, koji ovjerava i potvrđuje istinitost određenih pravnih radnji. Drugi je komercijalni revizor koji također kao privatna osoba potvrđuje vrijednost uloga u stvarima i u pravima i ispituje financijska izvješća i drugu dokumentaciju financijske prirode. Treći je registarski sud koji mora provesti upis u registar ako je to zatraženo u skladu sa zakonom i potkrijepljeno, prema prilikama, izloženim radnjama javnog bilježnika i revizora. Pritom nema mjesta ocjeni sa stajališta oportuniteta.

11. Dosljedno stavu prema kojem Zakon o trgovačkim društvima mora stvoriti osnove za slobodu poduzetništva, njime se, ovisno o tipu društva, omogućuje potrebna kreativnost osobama koje vode poslove trgovačkoga društva. U dioničkom društvu one te poslove vode samostalno i na vlastitu odgovornost. Zato se te osobe, u slučaju neslaganja s organom društva koji nadzire njihov rad, mogu obratiti organu u kojemu su zastupljeni imatelji udjela da donese odluku o pitanjima vođenja poslova društva o kojima se ne može postići suglasnost. To, međutim, ne znači i proizvoljnost u djelovanju. Njihovo djelovanje je, naime, određeno zaštitom interesa društva i ostvarenjem cilja s kojim je ono osnovano tako da im se unutar toga ostavlja sloboda djelovanja. Od toga hrvatsko pravo glede pojedinih društava poznaje i drukčija rješenja koja odgovaraju onima sadržanim u njemačkom pravu (npr. obvezne upute u društvu s ograničenom odgovornošću, modifikacije moguće u društvima osoba).

12. U Zakonu se dosljedno provodi zaštita članova društva od onih koji vode poslove društva, ali i zaštita vjerovnika. U nas se, naime, nakon dugog vremena u organizacijskome obliku u kojemu se javlja poduzetnik osjeća potreba da se zaštiti onoga tko u njemu ima neki interes. U društvenome vlasništvu to zbog razumljivih razloga nije ni moglo biti tako. Kako onaj tko ulaže u trgovačko društvo povjerava vođenje poslova, a time posredno i dio svoje imovine, neke druge, potrebno ga je zaštititi od takvog djelovanja kojime mu se može nanijeti šteta. S druge strane, poslovi se mogu voditi i tako da se time nanese šteta vjerovnicima trgovačkoga društva.

U Zakon su ugrađena brojna rješenja koja zaštićuju osobe koje imaju interese u društvu od štetnih radnji onih kojima je povjereno da ga vode (npr. mjere kojima se ide na zabranu konkurencije, smjenjivanja, naknada štete, posebni uvjeti za davanje zajmova, naročito oštri uvjeti za oslobođenje od odgovornosti za štetu i sklapanje nagodbe glede naknade štete, kaznena odgovornost), ali i vjerovnike od radnji trgovačkoga društva (npr. obveza obavještavanja, davanja osiguranja, traženje od članova uprave da nadoknade štetu). Posebno je oštro postavljena odgovornost onih koji vode poslove društva (građanskopravna, kaznena, prekršajna).

Zakon počiva na konceptu davanja velike slobode onima koji vode poslove društva, ali i njihove maksimalne odgovornosti. Zato se u njemu, kada je riječ o dioničkom društvu, utjecaj dioničara na vođenje poslova društva bitno ograničava. Odluka onoga tko vodi poslove društva je samostalna, što omogućuje najveće moguće poštivanje struke, ali zato isključuje i pozivanje na odluku drugoga da bi se otklonila odgovornost. Kako bi se omogućilo korištenje pravnim oblicima u kojima članovi društva žele voditi poslove društva ili pak na njih bitno utjecati, u Zakonu su predviđeni i pravni oblici u kojima se to može ostvariti s različitim intenzitetom (javno trgovačko društvo, komanditno društvo, društvo s ograničenom odgovornošću). Zakon posebno sadrži i mjere osiguranja u slučajevima sklapanja ugovora o vođenju poslova društva i uopće u odnosima društava koja čine koncern da bi se spriječilo nekontrolirano izvlačenje dobiti na štetu onih koji imaju udjele u društvu.

Zaštita vjerovnika i inače je jedna od temeljnih postavki pravnog sustava. U odnosu na politiku kojom se propisima neprimjereno štiti dužnika, Zakon o trgovačkim društvima je u tome učinio značajan napredak. Nikada ranije u našem pravu nije bilo takvih odredbi o zaštiti vjerovnika u odnosu prema onome što se događa u pravnoj osobi, što je znatan doprinos stvaranju pravne sigurnosti u prometu. Rješenja o tome unesena su u naše pravo neposrednim utjecajem njemačkog prava.

13. Unutarnje uređenje trgovačkoga društva bitno je pojednostavnjeno u odnosu na stanje u tipovima pravnih osoba koji su se koristili prije stupanja na snagu Zakona o trgovačkim društvima. Ono ima statut ili društveni ugovor, ovisno o tome o kojemu je tipu društva riječ. Prihvaćanjem rješenja sadržanih u njemačkom pravu uklonjena je potreba da društvo ima jedno i drugo, kao što je to prije Zakona bilo slučaj. Zakon o trgovačkim društvima ne propisuje obvezu

da društvo ima bilo koji drugi akt. Zakonom se omogućuje unutarnja organizacija društva i osnivanje podružnica onako kako se to čini i po njemačkom pravu.

14. Zaštita prava manjine u dioničkom društvu našla je mjesto u odredbama Zakona. Brojna su rješenja Zakona iz kojih ona proizlazi, što ne znači i da je zaštita manjine apsolutna. To se posebno vidi iz toga što se određena prava pri glasovanju ili pri sudjelovanju u radu organa u kojemu se nešto odlučuje vezuju uz to da netko ima udio određene veličine koji je tako postavljen da onemogućuje zloupotrebu od nekoga tko ima sasvim neznatan udio, ali daje i značajna prava. Osim toga, u Zakon su ugrađena rješenja koja sprečavaju da se pri najvažnijim odlukama stvori nepotrebna tenzija u društvu do koje bi došlo kada bi ih se donosilo s neznatnom razlikom u većini glasova. Zato je za takve važne odluke propisana većina od najmanje 75 % glasova računajući po zastupljenome temeljnom kapitalu ili po danim glasovima, a nekada i glasova koji predstavljaju 75% temeljnog kapitala društva.

Da ne bi došlo do blokiranja rada organa u kojima se odlučuje, Zakon, osim u nekim izuzetnim slučajevima, ne propisuje kvorum, ali ostavlja da se on može odrediti statutom, odnosno društvenim ugovorom i određuje da se postotak glasova odnosi na temeljni kapital koji je zastupljen na skupštini, a, osim samo iznimno, ne na ukupni temeljni kapital društva. No u svim tim slučajevima propisuje se da je moguće statutom, odnosno društvenim ugovorom propisati i veću većinu od one koja je propisana, odnosno tražiti ispunjenje nekih dodatnih pretpostavki.

Svrsi zaštite članova u društvu, a to će reći i manjine, služi i mogućnost da se sudskim putem pobijaju odluke nekih organa društva ili da se neki organ spriječi u tome da postupa suprotno interesu društva. Osim toga dioničari koji raspolažu s dionicama na koje se odnosi propisani minimalan dio temeljnog kapitala mogu u društvu ostvarivati točno propisana prava, a kako bi se to olakšalo propisuje se da je to moguće i ako se njihove dionice odnose na neki određeni iznos tog kapitala, jer bi inače u društvima s velikim temeljnim kapitalima ostvarivanje prava bilo teško moguće. Tu su usvojena mjerila kao i u njemačkom pravu.

15. Pravo članova društva na obaviještenost razrađeno je kao i u njemačkom pravu. Određuje se njegov sadržaj i način kako ga se ostvaruje. Predviđeno je i da ga se može ostvariti sudskim putem.

16. U hrvatskom pravu ne pravi se razlika prema tome jesu li članovi društva domaće ili inozemne osobe. Potpada li neko društvo pod pravni režim hrvatskoga prava, njegov je položaj isti bez obzira na to tko su mu članovi. U skladu s time ne postavlja se ni uvjet hrvatskog državljanstva ni za koji položaj u društvu (npr. članstvo u upravi ili nadzornom odboru društava kapitala).

17. U Zakonu se dosljedno provodi načelo prema kojem onaj tko ulaže u poduzetnički pothvat mora snositi i rizike koji iz toga proizlaze. Zato se dioničaru na ono što je uložio kao ulog u društvo ne plaćaju kamate. Ne vraća mu se ni ono što je uplatio, a kada se to u iznimnim slučajevima može učiniti, mora se odraziti na položaj i prava člana u društvu (stjecanje vlastitih dionica, smanjenje

temelnog kapitala povlačenjem dionica). Isto tako mu se ne može garantirati isplata dividende.

18. Zakon, sukladno usvojenim europskim pravnim standardima, ne vezuje kontrolu nad trgovačkim društvom samo uz kapital koji je u njega uložen. Kontrola se može steći i uz manjinski ulog, a može je prema okolnostima imati i onaj tko u društvu nema uložena kapitala. To se postiže primjenom nekih pravnih instituta uređenih Zakonom, npr. poduzetničkim ugovorima. Da se ocijeni kakav je nečiji utjecaj u trgovačkome društvu ne može se uzeti u obzir samo ulog nego stvarno stanje glede utjecaja na vođenje poslova društva. U suprotnom bile bi moguće zlouporabe. Pod utjecajem europskog prava mjerila za određenje kada je riječ o kontroli navedena su u pogledu banaka u Zakonu o bankama i dioničkih društava za osiguranje u Zakonu o osiguranju. Zakon o trgovačkim društvima daje mjerila za određenje većinskog udjela u društvu kapitala i većinskog prava odlučivanja u takvom društvu.

19. Likvidacija je, kao i u njemačkom pravu, privatna stvar društva. Za vrijeme likvidacije društvo nastavlja djelovati samo što mijenja cilj - umjesto da je usmjereno na poslovanje radi ostvarenja dobiti, ono djeluje da bi okončalo pravne odnose i prestalo. Zakon u tome pruža dovoljnu zaštitu vjerovnicima, a u odnosu na stanje prije njega bitno se odtećuje rad suda, a postupak likvidacije uvelike pojeftinjuje. Zakonom je osigurano da se provođenje likvidacije stavlja svakome do znanja, da društvo dok ona traje i dalje posluje uz uvjete koji su u njemu propisani, a da se ne izigravaju vjerovnici.

20. U skladu s novijim razvojem njemačkog prava društava i hrvatsko pravo dioničkih društava poznaje dionice bez nominalnog iznosa i isključenje manjinskih dioničara od strane glavnog dioničara koji ima dionice što se odnose na najmanje 95 % temeljnog kapitala uz plaćanje primjerene otpremnine (*squeeze out*). Pritom su prihvaćene sve mjere zaštite manjinskih dioničara koje sadrži i njemačko pravo.

Hrvatsko pravo poznaje dionice u nematerijaliziranom obliku pa gotovo da i nema dionica za koje su izdane isprave o dionicama. Jako je sužena mogućnost za izdavanje isprava o dionicama pa se izdavanje tih isprava može smatrati izuzetkom. Propisano je i da se dionice vode na računima imatelja nematerijaliziranih vrijednosnih papira u kompjutorskom sustavu Središnje depozitarne agencije.

21. Po uzoru na njemačko pravo u Zakonu o trgovačkim društvima sadržane su i odredbe o povezanim društvima radi zaštite vanjskih dioničara i članova društva s ograničenom odgovornošću i vjerovnika.

22. U hrvatskom pravu usvojen je pojam poduzeća i prihvaćene su mogućnosti raspolaganja njime kao što je to učinjeno i u njemačkom pravu. U tome među njima nema razlike.

23. U pogledu sudjelovanja radnika u upravljanju i vođenju poslova trgovačkih društava hrvatsko pravo nije slijedilo njemački uzor. Umjesto složenog sustava sudjelovanja radnika u organima društava kapitala u našem je pravu samo predviđeno sudjelovanje predstavnika radnika u nadzornom odboru

društva i to samo ako je u društvu zaposlen najmanje zakonom propisani broj radnika (200) te u društvima u kojima država ili tijela lokalne područne (regionalne) samouprave imaju najmanje zakonom propisani udio bez obzira na broj zaposlenih (više od 25 %). U dioničkom društvu to može biti samo jedan član nadzornog odbora, a u drugima i više njih, ovisno o tome što je predviđeno društvenim ugovorom. U društvima osoba u kojima nema nadzornog odbora, mora se omogućiti sudjelovanje predstavnika radnika u nadzoru pa se u tu svrhu mogu u njima osnovati i odgovarajuća tijela. Hrvatsko pravo ne pozna pravni institut radničkog direktora.

Ovih nekoliko obilježja, bez ulaženja u brojne detalje, omogućuju stvaranje slike o tome koliko je hrvatsko pravo društava stvarano pod utjecajem odgovarajućeg njemačkog prava.

3. PREDVIDIVI DALJNJI RAZVOJ

Daljnji razvoj prava društava treba promatrati s gledišta onoga što će se događati u kratkom razdoblju od nekoliko narednih godina i u vrijeme nakon toga. Te prve godine obilježit će prilagodba hrvatskog prava europskom pravu. Ispitivanje stanja domaćeg prava u odnosu na izvore europskog prava (tzv. *screening*) zamijenit će vrijeme pregovaranja i utvrđivanja potrebnih promjena u domaćem pravu koje će trebati uvesti. Njih će biti i na području prava društava, mnogo manje u pogledu Zakona o trgovačkim društvima jer je veliki dio europskog prava u nj već ugrađen, a mnogo više u području računovodstva. Veći zahvat u taj zakon može se očekivati uvede li se mogućnost upotrebe i monističkog sustava organa dioničkog društva i zbog usklađenja s novim smjernicama Europske unije donesenim nakon posljednje izmjene i dopune tog zakona.

Naši propisi o računovodstvu doduše upućuju na primjenu Međunarodnih računovodstvenih standarda, ali ne uređuju neka važna pitanja pa tako ne definiraju ni pojmove kao što su primjerice bilančna dobit, rezerve kapitala i dr. čime otežavaju uređenje stvari u Zakonu o trgovačkim društvima koje su s time vezane. Znatna teškoća je u tome što stručnjaci iz tog područja više tendiraju rješenjima sjevernoameričkog prava, a da pri tome ne vode računa o njihovu uklapanju u pravne standarde usvojene u pravima temeljenim na srednjoeuropskim pravnim tradicijama. U hrvatskom pravnom sustavu ta se materija nažalost uređuje posebnim Zakonom o računovodstvu, jer Hrvatska nema trgovački zakonik pa ju se nije moglo urediti Zakonom o trgovačkim društvima. Opravdano je očekivati da se područje računovodstva, temeljito i usklađeno s odgovarajućim europskim smjernicama, uredi i u okviru prilagodbe prava europskom pravu. Ne pristupi li se tome, neke će se od tih pojmova morati urediti prilikom prve izmjene i dopune Zakona o trgovačkim društvima, jer to zahtijeva primjena tog zakona.

U Zakon o trgovačkim društvima trebat će, dakle unijeti one odredbe koje se odnose samo na države članice Unije, što se do sada nije ni moglo učiniti, jer se takve odredbe ne bi mogle primijeniti, i one kojima se u njega unose u međuvremenu učinjene promjene u europskom pravu. Ovdje se navodi samo nekoliko primjera kao što su pravno uređenje otvaranja podružnica trgovačkih društava u drugim državama članicama, prijenos sjedišta društva na područje druge države članice, prekogranična spajanja i pripajanja društava. Posebnim će se zakonom morati uvesti europsko dioničko društvo i europsko gospodarsko interesno udruženje. Spomenute izmjene Zakona o trgovačkim društvima trebat će iskoristiti i za dotjerivanje nekih njegovih odredbi koje zbog brzine pripreme posljednjih izmjena zahtijevaju manje zahvate. Izmjene povodom prilagodbe hrvatskog prava pravnoj stečevini Unije valja iskoristiti i za to da se popravi ono što je zbog 80 amandmana stavljenih u Saboru na Prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o trgovačkim društvima iz 2003. brzopletu pokvareno u tome tekstu Zakona i dovelo do neujednačenosti nekih njegovih rješenja kao što je npr. slučaj s uređenjem instituta ostavke članova uprave i nadzornog odbora u društvima kapitala. Sukladno trendu u državama članicama Europske unije trebat će propisati i mogućnost da se uz sadašnji dualistički, tj. dvostupanjski (*two tier*) sustav organa dioničkog društva omogući i primjena monističkog, tj. jednostupanjskog (*one tier*) sustava.

Primjer promjena učinjenih u europskom pravu nakon što je 2003. izmijenjen i dopunjen Zakon o trgovačkim društvima je Smjernica br. 2003/58/EC od 15. srpnja 2003. kojom je izmijenjena Prva smjernica (o publicitetu) čija su rješenja inače već unesena u Zakon o trgovačkim društvima. Smjernicom se od zemalja članica zahtijeva da registre društava kapitala vode elektroničkim putem, da u registarski spis pohranjuju isprave i drugo što se u njih mora pohraniti i na elektronički način, da objavljuju podatke elektroničkim putem, da omoguće svakome pristup u takve baze podataka i dr. Razumije se da u vezi s time Smjernica uređuje i učinak takvih upisa i pohrane podataka u registru i registarskom spisu, pitanje jezika na kome se pohranjuju isprave i sl. Njome se obvezuju zemlje članice da najkasnije do 31. prosinca 2006. donesu propise potrebne da se Smjernica provede u njihovom nacionalnom pravu. Upisi u sudski registar u Hrvatskoj već se obavljaju elektroničkim putem pa je glavna knjiga registra na elektronskom mediju i dostupna je svakome. Preostale detalje iz Smjernice trebat će unijeti u Zakon o sudskom registru u kome se već predviđa mogućnost podnošenja prijave za upis elektronskim putem, ali je to iz tehničkih razloga još neprovedivo. To će zahtijevati skeniranje registarskih spisa kako bi se tamo položene isprave pohranile na elektronskim nosačima. Takve će se promjene morati obaviti u prvoj kratkoročnoj fazi daljnjeg razvoja prava društava.

Tu treba ubrojiti i izmjenu Druge smjernice Unije iz 2006. koju države članice Unije moraju provesti do 15. travnja 2008. pa će njezina rješenja trebati unijeti u Zakon prilikom njegove prve izmjene i dopune koju treba uskoro očekivati zbog konačnog usklađenja tog zakona s pravnom stečevinom Unije. Europsko pravno uređenje preuzimanja dioničkih društava morat će se unijeti u naš pravni sustav

najvjerojatnije donošenjem novog Zakona o preuzimanju dioničkih društava, jer se teško može očekivati da se postojeći zakon može popraviti tako da odgovara onome što se zahtijeva u Uniji.

Kad se već provodi velika reforma prava može se ići i korak dalje pa je iskoristiti i da se u pravo društava unesu rješenja iz smjernica koje su još u pripremi ako postoji visoki stupanj vjerojatnosti da će biti usvojene i upućene zemljama članicama. Sadrže li takve smjernice u pripremi dobra i korisna rješenja, bolje ih je odmah unijeti u domaće pravo kada ga se ionako značajno reformira, jer se time smanjuje potreba kasnije promjene Zakona koji je već izmijenjen do koje bi ionako moralo doći nakon što se smjernice usvoje. Time bi se postiglo da se izbjegn timer kasnije izmjene Zakona ili da ih se pak svede na samo manje intervencije. Dobra rješenja valja, naime, prihvatiti ne zbog toga što ih zahtijeva Europska unija nego zato što treba prihvatiti sve što unapređuje pravni sustav i poboljšava kvalitetu pravne regulative.

Kako pravo društava nije zatvorena cjelina koja može djelovati izolirano od drugih područja prava, realno je za očekivati da će se neminovne promjene u tim drugim područjima odraziti i na primjenu prava društava. Daleko najveći dio posla u vezi s Zakonom o trgovačkim društvima već je obavljen, a riječ je o zakonu koji je kod nas doveo do najvećih promjena u nekom dijelu pravnog sustava i to odjednom. Stoga Zakon o trgovačkim društvima već sada treba ubrojiti u vrlo mali broj hrvatskih propisa koji su najbliži onome što se traži u državama članicama Unije.

Treba ozbiljno nastojati na tome da se u toj fazi daljnjeg razvoja prava društava vrlo ozbiljno i intenzivno radi na dovođenju pravne infrastrukture u nas na razinu koja će omogućiti da se moderna rješenja iz tog prava primjenjuju onako kako se to čini tamo odakle su uzeta i unesena u naše pravo. To znači podizanje stručne razine sudaca, odvjetnika, javnih bilježnika, pravnika u gospodarstvu i revizora kako bi mogli odgovoriti zadacima koji su pred njima. Promjenu načina tumačenja prava, do koje će neminovno doći zamjenom mjesta sada dominantne gramatičke metode tumačenja i teleološke metode, moglo bi se u našim prilikama smatrati revolucionarnom što će tražiti velike napore da se udovolji novim povećanim zahtjevima koji će se time postaviti. Bez toga ni najboljim se propisima neće postići da pravo djeluje onako kako to zahtijevaju potrebe sredenog pravnog sustava. Kao što se i loš propis dobrom i stručnom primjenom može učiniti podnošljivim tako se i dobar propis lošom primjenom može učiniti neprihvatljivim. To je naročito osjetljivo na onim područjima prava koja treba smatrati novima i za čiju primjenu ne postoje dugogodišnja iskustva koja se prenose s jedne na drugu generaciju pravnika.

Ovome treba dodati i svojevrsno uvođenje sudskih presedana kada su u pitanju odluke Europskog suda čime se u kontinentalne pravne sustave uvodi dio pravne tradicije iz anglosaksonskih pravnih sustava. Dalekosežnost odluka tog suda u pogledu primjene nacionalnih prava država članica Unije znači veliku promjenu u primjeni prava.

Za to je prijeko potrebno provesti temeljitu reformu pravosudnog sustava. Zvuči gotovo groteskno da zemlja u najužem krugu zemalja koje imaju najveći broje sudova i sudaca u odnosu na broj stanovnika, koja prema postotku sudjelovanja sredstava što se daju za rad pravosuđa u državnom proračunu spada u gornju sedminu europskih zemalja ima najveći broj zaostataka u rješavanju sudskih predmeta u Europi. Obveza je države da pruži mogućnost sucima i drugim pravnim stručnjacima u pravosudnom sustavu za stjecanje novih znanja, a njihova je obveza da to iskoriste kako bi bili u stanju dobro primjenjivati temeljito izmijenjeno, zapravo potpuno novo pravo. Uz to država mora osigurati i potrebnu opremljenost sudova i drugih pravosudnih tijela potrebnom tehnikom i literaturom. U tome je hvale vrijedna najava da će se uskoro uvesti pokusna elektronska dostava u postupcima pred trgovačkim sudovima. Ako se to doista i učini, bila bi ispunjena značajna pretpostavka za ubrzanje sudskih postupaka.

Nakon što pravo društava bude u potpunosti usklađeno s europskim pravom i Hrvatska uđe u Europsku uniju to će se pravo nastaviti razvijati tempom kojeg će diktirati Unija isto onako kako će to zahtijevati i za prava društava svih zemalja članica. To će značiti nastavak promjena, ali ne kampanjom koja predstoji, zbog kratkog vremena prilagodbe prava i veličine zahvata, nego sustavno kako to budu činili drugi. Kako je pravo društava u Hrvatskoj rađeno po uzoru na njemačko pravo, pritom će pomoći praćenje kako će se zahtijevane promjene unositi u pravo uzor, naročito ako je riječ o promjenama po uzoru na *common law* kojih će sigurno biti čija rješenja treba prilagoditi pravnom sustavu temeljenom na drukčijim pravnim zasadama.

Korištenje njemačkog prava kao prava uzora omogućuje korištenje praksom njemačkih sudova i pravnom književnošću, što je velika pomoć ne samo u stvaranju nego i u primjeni prava. Pri tome ne treba postupiti mehanički nego s prosudbom odgovara li nešto od toga pravu kakvo je kod nas i jesu li tamo zauzeti stavovi prihvatljivi. Tuđa iskustva treba koristiti, ali ih se ne smije slijepo slijediti bez potrebne doze kritičnosti. Kako se to čini pri stvaranju tako treba postupiti i u primjeni prava.

Pravo društava čine propisi, sudska praksa i pravna književnost s tog područja uzeti kao cjelina. Hrvatska pravna književnost o pravu društava to jasno pokazuje, jer se velikim dijelom oslanja na njemačke pravne izvore, premda se u njoj poredbenopravna metoda koristi na široj osnovi. Iako se u pogledu korištenja pravnih praktičara tom književnošću stanje postepeno popravlja, ono je daleko od toga da bude zadovoljavajuće, a to znači i da se u dovoljnoj mjeri još uvijek ne koriste tuđa iskustva. Pozitivni pomak u tome jedan je od uvjeta za postojanje dobrog hrvatskog prava društava.

THE INFLUENCE OF THE GERMAN LAW ON THE CREATION OF THE CROATIAN COMPANY LAW

The creation of the Croatian company law is considered. The historical survey of the development of company law in Croatia is given. The period in former Yugoslavia when company law as such has been abandoned and the new types of legal persons unknown to other legal systems introduced is pointed out. Therefore the Croatian company law has been created as a completely new one and not by developing some already existing legal rules. The grounds for the creation of the Croatian company law according to the German model are presented. The basic features of the Croatian company law and their comparison with features of the relevant German law are considered. It is pointed out that after a decade of its implementation the Croatian company law has been largely amended. An opinion is expressed that after the Croatian company law will be fully adapted to the relevant European *acquis communautaire* its development in the future will be moderate and in line with the future new secondary sources of the European company law.

Key words: *Croatian company law, development, features, adaptation to acquis communautaire, future development*